

MAGYAR TUDOMÁNYOS AKADÉMIA

VILÁGGAZDASÁGI KUTATÓINTÉZET

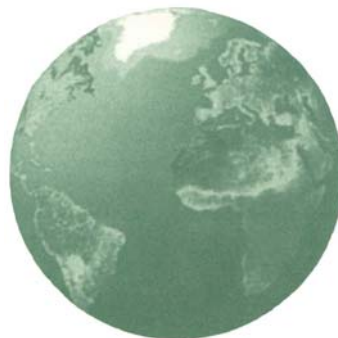
Műhelytanulmányok

58. szám

2004. május

Inotai András – Veress József

**HOGYAN LEHETÜNK SIKERES TAGJAI
AZ EURÓPAI UNIÓNAK?**

1014 Budapest, Orszagház u. 30.
Tel.: 224-6760 • Fax: 224-6761 • E-mail: vki@vki.hu

ELŐSZÓ

A Műhelytanulmányok ezen száma formabontó. Egy 2003. december 30-án felvett és 2004. január 18-án sugárzott egyórás rádióbeszélgetés szerkesztett változata. Hosszú töprengés előzte meg a megjelentetés melletti döntést. Végül a téma aktualitása, a beszélgetés során érintett és a sikeres tagság szempontjából ma és hosszabb távon is meghatározó feltételek, viselkedési normák és az európai integráció jövőjével kapcsolatos stratégiai kérdések áttörték a műfaji korlátokat.

Magyarország 2004. május elsején az Európai Unió teljes jogú tagja lett. A beszélgetés hónapokkal ezelőtt, de már a tagság időpontjának ismeretében folyt. Ezért esetenként jövő időben hangzanak el megállapítások, javaslatok, amelyek egy része immár a történelmi jelen. Mivel azonban ezek nem a csatlakozás időpontjára, hanem a sikeres tagság feltételeire vonatkoznak, változatlanul jelen- és jövőbeli feladatokat határoznak meg. Ezért sehol sem kívántunk változtatni a szövegen. A beszélgetést végig jellemző stratégiai megközelítés ezt nem tette szükségessé.

A Szerkesztő

2004 az újkori magyar történelem jelentős dátuma. Ez hazánk európai uniós csatlakozásának éve. Ahhoz az Európához csatlakozunk, ahol kétszáz éve indult meg a forradalom, ahol azonban sikereit ez az új világ társadalmi viszonyai közepette érthette el.

Bár a világpiacon hatalmas erőket koncentráló nemzetközi piacok működnek, Európának, ha versenyben akar maradni, tennie kell valamit. Májusban tíz taggal bővül az Európai Unió, hatalmas lépést téve az egységes kontinens kialakításához. Ez régen remélt történelmi esélyt jelent hazánknak. Ennek ellenére még mindig keveset tudunk arról, mi is történik, mit lehet és kell tenni annak érdekében, hogy felzárkózhassunk a nálunk szerencsésebb országok színvonalára. A most következő beszélgetésben megkíséreljük áttekinteni, milyen kihívásoknak kell megfelelnünk integrációnk érdekében.

Köszöntjük hallgatóinkat, a mikrofonnál Merza Jenő és Puch Tamás. Vendégeink a stúdióban Inotai András, a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézetének igazgatója és Veress József, a Nemzeti Fejlesztési Hivatal vezető tanácsadója.

Riporter (továbbiakban R.): Inotai úr, Ön a közgazdaságtudomány doktora. Egy közgazdász pedig mindig mérlegel, megpróbálja összevetni a remélhető eredményt a létrehozásához szükséges erőfeszítésekkel, ráfordításokkal. Tehát bizonyára az is mérlegelés eredménye – ahogy ezt írásaiban, megnyilvánulásaiban következetesen állította –, hogy hazánknak feltétlenül célszerű az Európai Unió tagjává válnia. Melyek voltak azok az érvek, amelyek az Ön számára súlyosabbnak bizonyultak, és a belépés mellett szóltak, és melyek voltak azok a nehézségek, ellenvetések, amelyekkel szemben Ön a saját következtetésére jutott?

Inotai András (továbbiakban I. A.): Kétféleképpen tudom megfogalmazni a választ. Egyrészt pozitívan: Az Európai Unió tagja-

ként egy olyan ország, amely gyakorlatilag teljesen nyitott a világra, sokkal többet tud tenni a versenyképesség javításáért, a gazdasági-társadalmi felzárkózásért, mint ha kimaradna ebből a folyamatból. Számos ország példája mutatja a negyvenes, ötvenes, hatvanas években, hogy a kimaradás, egy akkor még nem is nagyon nemzetköziesedett világban, milyen lemaradáshoz és társadalmi feszültségekhez vezetett.

Tudok mondani egy negatív példát is, amivel kevesen szoktak érvelni: Mi lenne a következménye annak, ha nem lépnénk be? Mit jelentene ez a nemzeti jövedelemre, a versenyképességre, a lakosság bérszínvonalára és a többi?

Ez nem jelenti azt, hogy a belépésnek csak nyertesei lesznek, de az előnyök igen nagy mértékben meghaladják a hátrányokat. Hozzá kell azonban tennem, hogy az előnyökért dolgozni kell, a hátrányok leküzdhetők, bizonyos részük kezelhető, de lesznek olyanok is, akik veszteseknek fogják magukat érezni, de ez a kisebbség.

R.: Veress úr, Önt mint a Nemzeti Fejlesztési Hivatal tanácsadóját mutattuk be, de decemberben még úgy hangozott volna helyesen, hogy a Miniszterelnöki Hivatal Nemzeti Fejlesztési Terv és EU-támogatások Hivatala vezető tanácsadója. Honfitársaink sok mindent szeretnek, de az nem biztos, hogy a hivatalok is ebbe a körbe tartoznak. Mit gondol, ha a legidősebbeket és a legfiatalabbakat leszámítjuk, akkor nyolcmillió magyar állampolgár mit tud erről a szervezetről?

Veress József (továbbiakban V. J.): Reményeim szerint azt tudja, hogy ez egy olyan szervezet, amely azért jött létre, hogy Magyarország azokat a forrásokat, pénzeket amelyeket elérhet taggá válva, minden évben hatékonyan tudja felhasználni. Talán azt is tudja, hogy Baráth Etele felügyeli ezt a hivatalt, és ennek a nevében szokott beszélni arról, hogy mennyi pályázatot kellene írni, és

talán még azt is tudja, hogy sok-sok munkatársunk szanaszét járja az országot, és próbálja rávenni az embereket, a vállalkozókat, a civil szervezeteket, az önkormányzatokat, hogy minél több fejlesztési pályázatot készítsenek el, és nyújtsanak be, és ez a pénz végre eljuthasson a magyar felhasználókhoz.

R.: Egyébként hányan vannak?

V. J.: Százhusz körüli létszámmal dolgozunk. Feladat van bőven, hiszen most egyszerűen kell a kialakított tervet megindítani, végrehajtani, a következő terv tervezését megkezdeni és végigvinni. A kormány ránk bízta az átfogó fejlesztési terv kidolgozásának koordinálását, amely mintegy húszéves kitekintéssel, időtávval készül. Ez a létszám bizony néha csak túlórával tudja a rábízott feladatokat ellátni.

R.: Azt gyakorlatilag tényként kell kezelni, hogy Magyarország az idén az Európai Unió tagjává válik. Inotai úr, Ön mit tekint a legjelentősebb kihívásnak ebben a hatalmas vállalkozásban?

I. A.: Két dolgot tekintek alapvetőnek. Az egyik az, hogy Magyarország sikeres, ha tetszik fenntarthatóan sikeres tagjává váljék az Európai Uniónak. Ezért már hónapok óta nem beszélek 2004. május elsejéről, hiszen a csatlakozás eldöntött dolog. Nem a csatlakozás időpontjáról, hanem a csatlakozás utáni feladatokról, a tagságról, mégpedig a sikeres tagság feltételeiről, feladatairól beszélek. Ennek az egyik feltétele az, hogy az ország versenyképessége a megnövekedett verseny keretében is tovább erősödjön. Ez mindannyiunk feladata, nem csak a gazdaságpolitikáé.

A másik kulcselem pedig az, hogy a döntéshozók is és a társadalom legnagyobb része is tudatában kell, hogy legyen annak, hogy ez egy közösség, amelyben huszonöt, aztán majd a későbbiekben még ki tudja hány tagállam vesz részt. Itt másképp lehet érdekeket érvényesíteni, mint a klasszikus diplomáciában. Ez nem kétoldalú tárgyalás-

ban. Ez nem kétoldalú tárgyalás-sorozat, ahol nekem van egy álláspontom, a másik félnek van egy saját elképzelése, és valahol a kettő között megállapodunk. Ebben a közösségbe huszonöt ország hozza be a saját érdekeit, és ha én nem tudom megérteni a többiek érdekét, nem tudom félretenni azokat az érdekeimet, amelyekben lehet, hogy valamilyen igazam van, de a többiek érdekeit alapvetően sérti, ezért kirekeszteni, akkor nem tudok sikeres lenni. Ez a kíváncsi nem csak a multilaterális politikának, a közösségi politizálásnak az ábécéje. A társadalomnak is meg kell értenie, hogy itt kemény kompromisszumok születnek, és a kompromisszum nem vereség, nem történelmi kudarc, hanem a továbblépésnek a lehetősége és a nagyobb magyar mozgáster megteremtésének esélye egy huszonöt tagú, négyszázötvenmillió közösségben.

R.: Ön említette a várható sikert, a remélt sikert, és említette a nemzeti érdekeket. Egy sor ügyben tőlünk távol és általunk nehezen áttekinthető folyamatokban születnek majd döntések. Úgy gondolom, teljesen ésszerű azt firtatni, hogy elérhetünk-e nemzeti érdekeinknek megfelelő határozatokat?

I. A.: Az egyik alapvető feltétele a sikeres tagságnak az, hogy az ország világosan meg tudja fogalmazni, saját érdekeit. Az érdekeket azonban nem kizárólag a saját történelme, földrajzi helyzete, emóciói, belpolitikai viszonyai, esetenként egy-egy vezető politikus szubjektív szempontjai alapján kell, hogy megfogalmazza, hanem úgy, hogy közben figyelembe veszi a többiek érdekeit és ellenérdekeltségét, vagyis azt a mozgásteret, ami számunkra ebben a közösségben adódik.

Lehet, hogy egyesek számára „eretnek” gondolat, de én itt különbséget teszek a szűken értelmezett, kis leegyszerűsítéssel a XIX. századi értelemben használt nemzeti érdekek és a stratégiai érdekek között. Az országnak

a stratégiai érdekeket kell kidolgoznia. A nemzeti érdekek azon része tartozik ide, amely egy nagy közösségben védhető és megvalósítható, és Magyarország javát szolgálja.

R.: Veress úr, szeretném a véleményét hallani az érdekegyeztetésről, már csak azért is, mert Ön gyakran megfordul Brüsszelben. Például azon a decemberi hétvégén is ott tárgyalt a közösségi támogatási keretről, amikor a csúcstalálkozón nem sikerült döntésre jutni az unió leendő közös alkotmányáról. Hogyan történik a gyakorlatban ez az érdekegyeztetés: az egyes országok különböző témákban tárgyaló küldöttei érdeklődnek egymástól országaik elképzeléséről, vagy mindenki csak az uniós hivatalnokokkal beszélget, és csak az állam- és kormányfők nyilvánítanak véleményt a csúcstalálkozón?

V. J.: Nekem egy az európai versenyjogban nagyon jártas úr mesélte el, hogy a hetvenes, nyolcvanas években alakultak ki a stratégiai egyeztetések. A fehér asztalok mellett, zárt szobákban bármilyen „eretnek” véleményt el lehetett mondani. Ezeknél az egyeztetéseknél különböző politikai áramlatokat, regionális érdekeket és szakmákat képviselő emberek mondhatták el szabadon véleményüket, mert az itt elmondottakra, azokra az elképzelésekre és véleményekre, amelyek ezekben a szobákban hangzottak el, később nem lehetett hivatkozni. Volt tehát olyan fórum, ahol a legszabadabban lehetett véleményt cserélni, és volt idő is a vélemények érdemi kifejtésére, hiszen nem egy fordulóban kívánták megtalálni ezeket közös stratégiai, hosszú távon ható érdekeket. Volt lehetőség és fórum, amelyen ezek kikristályosodhattak.

I. A.: A XXI. században – és ez nem csak az Európai Unióra vonatkozik – minden ország sikerének egyik alapvető tényezője a társadalmi kohézió. Ez kis országok esetében még fontosabb, mint a nagy országokban. Az Európai Unióban pedig találhatunk olyan

országokat, olyan példákat, amikor a belpolitikai konszenzus hiánya vagy a bel- és pártpolitikai csatározások olyan mértékben gyengítették egy adott kérdésben adott ország tárgyalási pozícióját, ha tetszik érdekérvényesítési képességét az unión belül, hogy tulajdonképpen saját magát hozta az ország sokkal nehezebb helyzetbe, mint amilyenben „normális” viselkedés esetén lett volna. Ezt az alapvető összefüggést mindenkinek fel kell ismernie, aki a pályán van, mert valójában az ország alapvető érdeke, hogy saját maga alatt ne fűrészelje a fát, saját magunkat ne hozzuk ilyen helyzetbe.

Még egy kiegészítés ehhez a témához. Beszéltünk nemzeti és stratégiai érdekről. Én hozzátennék még egyet, és ez Európa nagy országaira is vonatkozik, sőt talán elsősorban rájuk. Az európai érdekekre gondolok, tehát arra, hogy rövid távú pártpolitikai, belpolitikai alapon vagy akár választási küzdelmek érdekében nem szabadna feláldozni, vagy akár csak kockára tenni összeurópai politikai érdekeket. Ha ezt a németek, a franciák vagy az angolok nem tanulják meg – hozzáteszem, hogy ezt a kis országok jobban megtanulták a saját bőrükön –, akkor Európa nem lesz partnere az Egyesült Államoknak a belátható időben.

R.: Kétszáz évvel az ipari forradalom után, még inkább azonban a tudásalapú társadalommá válás kellős közepén, alapvető kérdés, hogyan alakul Európa nemzetközi versenyképessége. Ismeretes, hogy az unió 2000-ben meghirdette a lisszaboni folyamatot, és bejelentette, hogy 2010-re a világ legversenyképesebb, legdinamikusabban fejlődő tudásalapú társadalmává kíván válni.

Akkor, amikor a szervezet tizenöt tagról huszonöt tagra bővül, még inkább kulcskérdés, hogy ebben az új tudásalapú társadalomban, hogyan képes az Európai Unió önmagát tételezni, és hogyan képesek eligazodni az Európai Uniót alkotó nemzetállá-

mok országhatárainkon belül és az európai térségben.

Az unió idejének bővítése, akár csak a korábbiak, politikai döntés eredménye. Úgy tűnik azonban, hogy senki sem gondolta igazán végig a gazdasági következményeket. A belépés ráadásul olyan időszakban történik, amikor az egész kontinensnek ki kell lábalnia a recesszióból. Modernizációs kényszer nem csak Közép- és Kelet-Európában, hanem Nyugat-Európában is érvényesül, miközben az egész unió működési rendszere átalakításra szorul. Ez elég nagy feladat.

I. A.: Ez egy hatalmas kihívás, ugyanakkor egy nagy lehetőség a most belépő országok számára. Ugyanis nem a fejük felett, nem rajtuk kívül kerül sor ezeknek a szükségszerű, nagyon sokszor fájdalmas reformoknak a bevezetésére, akár nemzeti, akár európai integrációs szinten, hanem a mi aktív együttműködésünkkel. Ez a körülmény még inkább aláhúzza annak fontosságát, hogy ki kell dolgoznunk a stratégiai érdekeinket, mert csak akkor tudjuk ebben, az európai jövőt meghatározó folyamatban elképzeléseinket érvényesíteni.

Nem kevésbé meghatározó Európa sorsát illetően a reformokban lemaradt nagy államoknak, a németeknek és a franciáknak a történelmi felelősségük. Ezekben az országokban ugyanis a belső reformokra nem csak azért van szükség, mert a német és a francia költségvetés nem bír el bizonyos kiadásokat, vagy hogy öregszik a társadalom. Világosan látni kell, hogy e reformok nélkül nincs dinamikája, húzóereje az európai integrációnak. Hiába fejlődik dinamikusan Írország vagy Finnország – vagy reményeink szerint Magyarország –, ezeknek az országoknak a súlya kicsi ahhoz, hogy az európai integráció az Egyesült Államokkal vagy a globális verseny más résztvevőivel fel tudja venni a küzdelmet.

Nem érdektelen felhívni a figyelmet arra, hogy a tudásalapú társadalom szempontjából a most belépő országok egyáltalán nincsenek olyan rossz helyzetben, mint amit az egy főre jutó társadalmi termék különbsége alapján meg szoktak állapítani. Az uniós átlagtól való elmaradás kérdése ebben az összehasonlításban másként jelentkezik. Magyarország egy főre jutó társadalmi terméke kb. 55%-a az uniós átlagnak. Ez 2004 májusától – pusztán statisztikai hatás eredményeként – magasabb lesz, mivel a velünk együtt belépő országok gyengébb átlaga a huszonöt tagú uniós átlagot lefelé módosítja. Ugyanez vonatkozik Szlovéniára vagy a csehekre is.

2003 tavaszán az Európai Bizottság készített egy tanulmányt, hogy mit értek el a tagállamok az első három évben a lisszaboni folyamat keretében. Kiderült, hogy a nyolc nagy cél közül négyben a legjobb három most belépő ország – és ez sorozatosan az észt, szlovén, cseh, magyar négyesből került ki. Átlaguk pedig jobb, mint az Európai Unió *átlaga*. Ez a négy terület a piac liberalizációja, a telekommunikáció, az információs társadalom kiépítésében elért eredmények, valamint a szociális rendszerek modernizációja, ami a megindított nagy államháztartási reformok keretébe ágyazódik. Jó lenne, ha a továbbiakban is fenn tudnánk tartani ezt a viszonylag kedvező helyzetet. Ehhez azonban még nagyon sokat kell tenni.

V. J.: Hadd tegyem még hozzá, hogy 2001-ben a *Financial Times* egyik felmérése nagy meglepetésre azt „hozta ki”, hogy Magyarország a hatodik helyen áll a tudásalapú társadalmak sorában. A vizsgálatba bevont vállalati kör ugyan a magyarországi vállalkozások 0,4 százalékát képviselte, de ők adják a magyar export felét. Tehát a nagy, korszerű, modern vállalatbirodalmaknak a leágazásai az ország egészét ilyen előkelő helyre tudták emelni.

2003 novemberében volt Budapesten a tudományos világforum (World Science Forum), aminek záró ülésén a magyar miniszterelnök bejelentette, hogy a kormány nem csak e fórum folyamatos további megrendezését kívánja elősegíteni. Azt a civil kezdeményezést is maximálisan támogatni kívánja, amely egy közép-kelet-európai innovációs térség kialakítását célozza. Ez azért kulcskérdés, mert Lámfalussy úr, az európai monetáris unió egyik megalkotója éppen ezen a rendezvényen jelezte, hogy miközben az Egyesült Államokban a termelékenység növekedése már hét százalék fölötti, eközben az Európai Unió átlagában ez a mutató mindössze 1,3 százalék.

A már hivatkozott lisszaboni cél azt mondja ki, hogy az Európai Uniónak 2010-re a GDP három százalékát kellene kutatás-fejlesztésre fordítania. A nagy kérdés az, hogy mi tizen, amikor 2004 májusában belépünk az unióba, akkor tudunk-e segíteni abban, hogy a kutatás-fejlesztés jelenlegi 1,7 százalékos aránya gyorsan 1,9-2 százalékra emelkedjen, avagy az visszaesik az európai GDP 1,5 százalékára. Ha tudatosan ilyen regionális együttműködés keretében megyünk előre, akkor van esély arra, hogy nem csak az összeszerelő ágazatokban, de a valóban tudásalapú ágazatokban is többletet adjunk, húzóerejévé váljunk az egész Európai Uniónak.

R.: Szó volt már arról is, hogy az Európai Unióhoz való csatlakozás alapvetően esélyt jelent a felzárkózásra. Kimondva vagy kimondatlanul, de azért mindenki azt reméli, hogy csatlakozásunk révén javulnak majd hazánkban az életkörülmények is. Ez pedig nem következhet be másképp, csak a gazdaság teljesítőképességének javulásával. Ehhez pedig forrásokra van szükségünk, tehát természetesen pénzről van szó. Előfordult-e az unió történetében, hogy egy újonnan belépő, a többiekhez képest gazdaságilag kevésbé fejlett tagország többlet fizetett be a közös

uniós költségvetésbe, mint amennyit onnan kapott?

I. A.: Minden korábbi esetben, amikor egy kevésbé fejlett ország vagy országok léptek be a közösségbe, az európai integráció azonnali hatállyal megteremtette azokat az új forrásokat, amelyek ezeknek az országoknak a rendelkezésére álltak. Erre már csak azért is szükség volt, mert ezek az országok – a görögök, a spanyolok, a portugálok – akkor kezdték a gazdasági liberalizációt, amikor beléptek. Magyarország ebből a szempontból a csehekkel és a szlovénokkal együtt minőségileg magasabb fejlettségi szakaszban lesz tagja az uniónak. Ugyanakkor a rendelkezésre álló pénz, legalábbis 2006 végéig, rendkívül szűkös.

Ez a kérdés gyakorlatilag 1999 márciusában eldöntetett Berlinben. Ott határozták meg azokat a pénzügyi kereteket, amelyek rendelkezésre állnak 2006 végéig. Ezeket aztán újraosztották, amikor kiderült, hogy tíz ország lép be, mégpedig nem 2002-ben, ahogy korábban tervezték, hanem 2004-ben. Az is világossá vált, hogy a mezőgazdaságnak is kell pénzt adni. Berlinben még úgy nézett ki, hogy a mezőgazdaság egyáltalán nem kap pénzt közvetlen támogatások formájában. A változások eredményeként természetesen egy olyan helyzet állt elő, hogy az első három évben, 2004 és 2006 között egy főre egy évben minden magyar állampolgárra 135 euró jut, feltéve, ha teljesen ki tudjuk használni a kereteket. Nem kevés, de azért, ha összehasonlítjuk azzal, hogy volt olyan év, amikor ez az összeg Írországban 600 euró fölött volt, vagy hogy Portugáliában és Görögországban sorozatosan 350-400 euró között van, akkor azért jól láthatók a különbségek. Elsősorban kis népességük miatt a balti országok azok, amelyek a 350 euró körüli egy főre jutó összeget meg fogják kapni a tagság első éveiben.

Ez azonban nem azt jelenti, hogy nem lehet fejlődni. Éppen ellenkezőleg, arra kényszerít, hogy még tudatosabban, még hatékonyabban kell a rendelkezésre álló pénzt felhasználni. Ez az a terület, ahol mindannyiunknak komoly feladatai vannak.

R.: A kérdésnek része volt az is, hogy volt-e arra példa, hogy többet fizetett volna be új belépő?

I. A.: Nem volt rá példa. Az osztrákok vagy a svédek az első évben többet fizettek be, de ők gazdag országgént folyamatosan nettó befizetői az uniónak. Időlegesen azért is lehetkezik „többlet”, mert egyszerűen a befizetési kötelezettség azonnal jelentkezik, a pénzek lehívási lehetősége pedig csak bizonyos eltéréssel valósul meg. Sőt, bizonyos projektek 30-40 százalékának finanszírozására csak akkor kerül sor, amikor a projekt már befejeződött, tehát évekkel azután, mint ahogy az ország taggá vált.

R.: Mindenesetre az unió csak akkor tud és hajlandó segíteni, ha egyrészt ésszerű javaslataink vannak a támogatások elköltésére, másrészt pedig, ha megfelelő rendszert működtetünk az elszámoláshoz. Egyik sem kis feladat, és ehhez még hozzájön az is, hogy el is kell hitetni, vagy meg kell győzni a pénzforrás felett rendelkezőket, hogy ezek a javaslatok valóban ésszerűek és szükségesek.

V. J.: Ez teljesen természetes, ez a tárgyalások normál menete. A nemzeti fejlesztési terv kapcsán rögzített sarokszámokkal dolgoztunk. Amikor a nemzeti fejlesztési terv tárgyalása megkezdődött, akkor már nem arról volt szó, hogy több vagy kevesebb pénzt tudunk-e elvben felhasználni. A kérdés az volt, hogy be tudjuk-e bizonyítani az Európai Uniónak, hogy azok a fejlesztési irányok, azok a programok, amelyeket mi ajánlunk mint közös programokat, valóban megalapozottak-e, valóban szolgálják-e mindkét fél, tehát Magyarország és az Európai Unió közös érdekeit.

Másképpen fogalmazva, a kérdés az volt, hogyan tudunk 1300 milliárd forintnyi fejlesztést közösen kialakítani. Nekünk a teljes magyar közigazgatás szakértelmét lehetett és kellett csatasorba állítani, hogy a nemzeti fejlesztési terv elkészüljön. Az Európai Unió – ezt a tervet alapul véve – írt egy másik dokumentumot, amit közösségi támogatási keretnek neveznek. Ez utóbbit betűről-betűre tárgyaltuk végig. Így alakult ki az a közös álláspont, amelynek alapján a programokat majd megindíthatjuk.

R.: Az unióban egy-egy ország számára előre meghatározott mértékű támogatást lehet folyósítani. Ugyanakkor hozzáértők azt állítják, hogy gyakorlatilag senki sem képes a teljes összeget felhasználni. Nekünk milyen reményeink lehetnek?

I. A.: Én ebből a szempontból optimista vagyok, bár lehet, hogy ezt az optimizmust ma sokan nem osztják. A pénz megszerzésének és hatékony felhasználásának menete egy igen komoly és sokrétű tanulási folyamat. Tehát nem lehet egy-egy évet nézni ebből a szempontból, a megítélésnél mindig egy hosszabb periódust kell figyelembe venni.

Az első évben, amikor egyébként politikai és lélektani szempontból a lakosság felé bizonyítani kellene, hogy az európai uniós tagság máris kézzel fogható előnyöket hordoz, nagyon hasznos lenne, ha a teljes összeget maradéktalanul fel tudnánk használni. Ez azonban nagy valószínűséggel nem fog bekövetkezni. 2006 végéig, az első három év egy nagyon kemény alkalmazkodási folyamat, olyan tanulási folyamat, amelynek azonban két igen jelentős előnye lesz a következő időszakban. Az egyik az, hogy kialakul egy olyan hálózat, amely együtt tud dolgozni. Ez nem csak azt a pillanatnyilag százhusz főt jelenti, akit most közigazgatási agytrösztnek neveznék, hanem érinti mindazokat, akik ebben a hálózatban részt vesznek. Másrészt – és ez a nemzeti fejlesztési

terv egyik alapvető belső gondolati egysége volt – elkezdődnek olyan fejlesztések, amelyek valahol egymással érintkeznek, tehát nem egymás mellett futnak, hanem valahol, valamikor – persze itt az időtényezőnek óriási szerepe van – találkoznak. A találkozás eredményeként új minőségi kategória lép be, tehát olyan tovagyrúzó hatások jelennek meg, amelyeknek a számszerűsítése ma rendkívül nehéz lenne. De valamennyi sikeresen fejlődő ország, így a spanyolok, a portugálok, az írek, számos ilyen példát tudnak felmutatni.

Még annyit szeretnék hozzátenni, hogy nagyon ellentmondásos vélemények láttak napvilágot az Európai Unió támogatási politikájának sikerességéről. Sokan azt mondják, hogy a támogatásokra nem lenne szükség, nélkülük is lehetne fejlődni. Emellett a támogatások torzítják a versenyképességet, kialakul egy úgynevezett szubvenciók mentalitás, amelynek eredményeként mindenki már csak várja, hogy a pénzt megkapja, de lehetőleg ne kelljen érte semmit, de legalább is semmi újat vagy jobbat csinálni. Ez a felvetés, mint gyakorlati példák is bizonyítják, nem nélkülöz bizonyos alapot. Egészében véve azonban, amikor azt látjuk, hogy milyen óriási fejlesztések indultak meg Spanyolországban, Portugáliában az infrastruktúra területén, és mindezt látják a magyar, lengyel, cseh állampolgárok, amikor oda utaznak, akkor azért aligha tagadható ennek a látványnak – s természetesen a mögötte meghúzódó eurómilliárdoknak – a társadalom egészét érintő pszichológiai hatása. Ez nem csak gazdasági és pénzügyi kérdés. Ha látom a fejlődést, akkor hajlandó vagyok annak részesévé válni, és elfogadom azt, hogy az európai uniós tagság jelentős előnyöket hoz, még akkor is, ha a zsebemben, saját jövedelmi helyzetemen az első pillanatban ez a hatás nem is érezhető.

R.: Korábban is voltak pályázati lehetőségek az uniós forrásokra. Azoknak a tapasztalatai

vagy az ott kialakult arányok, tehát, hogy mennyit lehet lehívni a rendelkezésünkre álló keretből, sem segítenek előre becsülni, hogy mennyire lehetünk itt sikeresek?

I. A.: A strukturális alapokat megelőlegező, ún. ISPA-keretben, ami infrastruktúrát és környezetvédelmet finanszírozott, a kedvezményezett országok körében Magyarország a legjobb, vagy a legjobbak között van a lehívott összeg tekintetében. Egészen más a helyzet a SAPARD, tehát a mezőgazdaság és vidékfejlesztés számára rendelkezésre álló pénzeknél. Ennek oka, hogy éveken keresztül nem sikerült felállítani azt a hivatalt, amelynek brüsszeli jóváhagyása nélkül egy fillérhez sem lehet, illetve lehetett hozzájutni 2003 közepéig. Három év késéssel azonban ez a csap is megnyílt, és kiderült egy nagyon érdekes dolog. Az nevezetesen, hogy a korábban összegyűlt és egyszerre beadott magyar pályázatoknak az ún. sikerfoka, tehát, hogy a benyújtott igényekből mennyit fogadnak el, negyvenszázalékos volt, miközben a velünk együtt csatlakozó országok esetében ez átlagosan tizenegy százalékos.

V. J.: Hadd vigyem tovább a gondolatot. Volt egy pályázat-előkészítő alap, aminek az volt a célja, hogy minél több jól előkészített pályázat készüljön el lehetőleg minél hamarabb. Most jött be a sokszor megátkozott SAPARD, ISPA, PHARE gyötrelmeinek a pozitív hatása, hiszen Kelet-Magyarország, Észak-Magyarország és Dél-Magyarország több és nagyobb mennyiségű, sokszor jobb pályázatot készített el, mint a fejlettebb Közép-Magyarország vagy Nyugat-Magyarország, mert ők már korábban elkezdtek megtanulni pályázni.

Az emberek érzik annak a fontosságát, hogy önmaguk, az adott település, az adott térség, az adott régió alakítsa saját sorsát, hogy neki kell programozni a jövő képét, a jövőkép alapján programozni a fejlesztési programokat. Ez a legnagyobb érték, ezt

pénzben ki sem tudjuk fejezni. Azt hiszem, hogy az elmúlt tízéves folyamatnak ez a tanulás volt a lehető legnagyobb értéke. És most az a leckénk, hogy minél több pályázat „jöjjön be”.

Szeretnék azonban itt néhány számot is mondani. 2004 és 2006 között, plusz további két éven át, ameddig ezeket a forrásokat „költjük”, durván hárommilliárd eurót tudunk felhasználni. 2007 és 2015 között évente használhatunk majd fel – minden szakértői vélemény szerint – közel hárommilliárd eurót. Ez azt jelenti, hogy a hétéves költségvetési időszakban huszonegymilliárd többleterőforrás „jön be” támogatásként, vagyis majdnem annyi, amennyi az elmúlt tizenöt évben külföldi működőtőkeként és privatizációs bevételként áramlott Magyarországra. Ezért is nagyon fontos, hogy ezt a hatalmas összeget mire és hogyan akarjuk elkölteni. Írország körülbelül ekkora összegből tudott átbillenni az elmaradott gyarmatból az Európai Unió leggazdagabb országává. Az egy főre jutó GDP alapján ma csak Luxemburg gazdagabb, mint Írország.

R.: Az uniós támogatások elnyeréséhez meghatározott arányú saját részt is garantálni kell. Ez rendelkezésre áll Magyarországon esetében? Nem jelent ez túl nagy pénzügyi feszültséget ebben az országban?

I. A.: Ez az összeg rendelkezésre áll, de természetesen feltételezi azt, hogy a költségvetésen belül elinduljanak végre azok a reformok, amelyeknek a nagy részét a magas gazdasági növekedés időszakában, tehát 1997 és 2001 között kellett volna az éppen akkor felelősöknek végrehajtaniuk. Azonban ráültek a magas gazdasági növekedésre, és gyakorlatilag egyetlen átfogó reform sem indult el Magyarországon az előző kormányzat négy éve alatt. Ennek a keserű levét fogjuk inni a következő években, ugyanis a költségvetést át kell alakítani ahhoz, hogy ezek a források hatékony formában rendelkezésre álljanak, mégpedig úgy, hogy a költségvetés kiadási oldalán bekövetkező változások ne megint azt a két tényezőt csapolják meg, vagy hozzák lehetetlen helyzetbe, ami a közép- és hosszú távú magyar versenyképesség, ha tetszik a sikeres európai uniós tagság alaptényezője. Két szempontból is az emberi tényezőről van szó: a tudás, az oktatás, a továbbképzés vonatkozásában, a versenyképes humántőke újratermelése vonatkozásában éppúgy, mint a lakosság, ezen belül a versenyképes vagy azzá tehető munkaerő egészségi állapotát tekintve. Ha ezt a két tényezőt csapolják meg megint, akkor saját magunk ássuk alá azt a nemzetközi mozgásteret és érvényesülési lehetőségeket, ahol véleményem szerint jó esélyeink lennének mind az európai integrációban, mind Európa globális szerepének alakítását illetően.

Egy dolgot szeretnék még hozzátenni. Rendkívül fontosnak tartom, hogy ott, ahol megjelenik a pénz, és megjelennek a gazdasági érdekek, az emberek képesek legyenek egyéni sérelmeket, politikai különállásokat félretenni. A pénz rendkívül nagy integráló erő. Nyugat-Magyarországon ezt többször lehetett tapasztalni, és mint szombathelyi születésűnek, vannak személyes élményeim is. A történet azzal kezdődött, hogy minden megye saját maga akart pénzekhez jutni, és külön szeretett volna Burgenlanddal meg Stájerországgal kapcsolatokat teremteni. Aztán rájöttek arra, hogy bizonyos programok pénze csak akkor használható fel, ha összefognak. Végeredményben rövid idő alatt rájöttek erre, félre tudták tenni az egyéni (egyébként magyar vonatkozásban ugyancsak „innovatív”) elképzeléseket, lenyelték a korábbi sérelmeket. Lehet, hogy éppen ezen keresztül vezet az út oda, hogy Magyarországon végre létrejöjjön az a társadalmi kohézió, amelyet az elmúlt években néhányan nagy erővel és egyes területeken nem kevés sikerrel próbáltak aláásni.

V. J.: Még egy mondat az ez évi költségvetésről. A költségvetésben gyakorlatilag nem csak az önrész van benne, hanem megelégtük mindazokat a pénzeket, amelyeket az Európai Unió majd utólag fog nekünk megtéríteni. Emiatt az ez évi költségvetésnek kőkemény próbatételt jelentett, hogy miképpen lehet ezeket az eszközöket összegyűjteni és elhelyezni, letétbe helyezni, hogy a magyar pályázó, amikor ő benyújtja a pályázataát, a pályázati „fekete dobozból” megkapja a pénzét. Őt, teljesen jogosan, nem fogja érdekelni, hogy az adott összeg Brüsszelből jött vagy a magyar költségvetésből. A magyar költségvetés pedig majd idővel elszámol.

Az elején kérdezték a munkamódszert. Most egy teljesen új lobbizási kultúrára kell ráállnunk. Nekünk már most a 2007 utáni időszakra kell koncentrálnunk. Ha most arra próbáljuk az erőinket összpontosítani, hogy ötvenmillió euró „ide vagy oda”, akkor végző soron hatalmasat fogunk veszíteni. Az egész magyar közigazgatásnak, az egész magyar közéletnek arról kell beszélnie, hogy 2007 után milyen új célokra, milyen koalíciókban, hogyan tudunk többségeket biztosítani az unión belül a számunkra fontos elképzeléseknek, hogy azokat az adott ügyeket át tudjuk manőverezni az Európai Unió bonyolult döntéshozatali mechanizmusain. Az a fajta beszélgetés-sorozat ma létkérdés, ami a nemzeti, stratégiai érdekkört képes kiválasztani, ezt képes először csak összehasonlítani, aztán összhangba hozni az összeurópai érdekekkel. Most ezen múlik, hogy Magyarország sikeres ország lesz-e az Európai Unióban vagy, idézőjelben, „csak tagállam”.

R.: Műsorunk első részében szó esett arról, hogy az Európai Unió tagjaként Magyarország képes lehet-e érdekeinek érvényesítésére, illetve arról, hogy általánosságban milyen feltételek teljesítése esetén mit remélhetünk felzárkózásunk érdekében. Feladatok és kérdések azonban a mindennapokban is adódnak. Május elsejétől például hazánk déli és

keleti határai egyúttal az unió szigorúan ellenőrzött külső határaivá válnak. Ez nemcsak a pénzügyország életében hoz óriási változásokat. Azért itt további pénzről is szó van.

I. A.: Azt tudomásul kell venni, hogy az Európai Uniónak van közös bel- és igazságügy-politikája és egy új, közös külső határszakasza. Az unió tagjaként nekünk közös vámtételeink lesznek az unióval, és ezeket a vámoikat az esetek legnagyobb részében a közös vámhatár mentén fogják beszedni. Ha Oroszországból vagy Törökországból vagy Iránból vagy akárhonnan, nem feltétlenül mondjuk csak Romániából, érkezik egy termék, az a magyar–román vagy a magyar–ukrán határon vagy a lengyel–belorusz határon köteles vámot fizetni. Ennek a pénznek a túlnyomó részét át kell utalni Brüsszelbe, ez a közös költségvetésnek az egyik bevételi forrása. Húsz százalékot tarthatunk meg, pontosan annak érdekében, hogy a közös uniós vámrendszer ránk eső működési költségeit finanszírozni tudjuk.

Egy másik része a kérdésnek nem gazdasági természetű. Itt a személyek szabad mozgása, ha úgy tetszik, az üzleti szféra szabad mozgása van terítéken. Magyarország ebből a szempontból egészen sajátságos helyzetben lesz – néhány évig legalább is. Ez nagy megszorítással csak a szlovénokéval hasonlítható össze. Egyfelől a balti országok, Lengyelország és Szlovákia esetében „kemény” külső határok lépnek be, hiszen jelenlegi tudásunk alapján Fehér-Oroszország, Ukrajna és Oroszország nem lesz tagja az uniónak. Magyar határszakaszokból három olyan van, a román, a szerb és a horvát, amelynek a másik oldalán olyan országok vannak, amelyek záros határidőn belül tagjai lehetnek az Európai Uniónak. Romániának 2007 az ígéret, Horvátországnak talán egy kicsit későbbi belépés ígérkezik, és Szerbia előtt is nyitva áll az út, ha a belpolitikai viszonyok olyanok, hogy tagja lehessen az Európai Uniónak. Itt tehát sorozatosan „lágú” vagy „puha”

határokról van szó, amelyek átmenetiek. Amíg azonban ezek az országok nem tagjai az uniónak, addig ugyanolyan kemény ellenőrzés alá esnek, mint mondjuk a lengyel-belorusz határ.

V. J.: Ugyanakkor egy közös, egységes határőrizeti rendszer kialakításához az Európai Unió pénzügyileg, sőt hosszabb távon személyi állománnyal is hozzá fog járulni a jelek szerint. Tehát egyre inkább afelé haladunk, hogy a tagállamok képviselőiből álló közös határőrség jön létre. Azaz nyilvánvalóan nem arról van szó, hogy az EU azt várja el, hogy Magyarország saját erőforrásból tartsa fenn az Európai Unió közös külső határának őrizetét. Akárcsak a vámok beszedésénél, itt is van konkrét összegekben kifejezhető kompenzáció.

Van a közös külső határ kérdésének egy másik aspektusa, a közös migrációs politika, amely nem kisebb feladatot és fejtörést okoz számunkra. Magyarországnak nyitott, befogadó migrációs folyamatra van szüksége, mert egy előregedő és csökkenő népességű országban vagyunk, amelynek a tudásalapú társadalom felé való átlépése megköveteli bizonyos szaktudások, ha kell igen gyors beemelését a gazdaságba. Tehát egy egészen másfajta, az európai uniós igényekkel egyébként teljesen harmonizált, de a mai köztudatban még egyáltalán nem szereplő migrációs politika kialakítása is közös feladatunk. Nyilván ennek is lesznek határőrizeti vonatkozásai.

I. A.: Az európai társadalmaknak a fogadó-képességét kell növelni, szociális empátiájukat, integráló képességüket. Amerikának ebből a szempontból óriási előnye van, hiszen egy nagy olvasztótégely. Európában ez nem így van, itt a nemzettudat sokkal erőteljesebben maradt meg a XVIII–XIX. századtól kezdve. Az egyik kihívás éppen az, hogyan lehet Európában XXI. századi nemzet-

tudatot teremteni, nemcsak Magyarországon, de például Franciaországban is.

R.: Ami még Magyarországon nagyon fontos, és amiről külön érdemes beszélnünk, az a mezőgazdaság leendő helyzete. Az unió költségvetésének legnagyobb tételét éppen a mezőgazdasági kiadások jelentik. A támogatási rendszer átalakulóban van, de az bizonyos, hogy támogatáshoz jutni csak nagyon szigorú elszámolási rendszerben lehet majd. Márpedig a magyar paraszt – évszázadok keserű tapasztalatai alapján –, amit lehet, szeretne eltitkolni.

V. J.: Ez az ország nem egyszer nagyon fájdalmas modernizációs folyamatokat hajtott végre sikerrel. A mezőgazdaság többnyire integráns része volt ennek a modernizációs folyamatnak. Azt hiszem, hogy az egész ország a hasát fogta annak idején, amikor holstein-fríz marhákat repülővel hozták be az Egyesült Államokból, és megindult egy olyan két-két és fél évtizedes modernizációs folyamat, ami Magyarország vidéki térségeit európai uniós mintához illesztette, sőt bizonyos területeken az elé helyezte.

Az andalúziai paraszt is képes volt a támogatások érdekében arra, hogy néhány év alatt megtanulja, hol van az az „Európa”, és hol van az a „Brüsszel”. Hamarosan leült a számítógép elé, és kitöltötte az időnként és főleg kezdetben bonyolultnak tűnő űrlapokat. Megadta a szükséges információkat, illetve megszerezte azokat. Meggyőződés szerint Magyarországon az agrártermelők néhány év alatt ugyanilyen gyorsan bele fognak tanulni ebbe a folyamatba.

Az egy másik kérdés, hogy nem véletlenül erőlteti az Európai Unió, hogy a tisztán agrár- és élelmiszeripari fejlesztések mellett nagyon erőteljesen figyeljünk a vidékfejlesztésre, ami egyben alternatív jövedelemforrások és munkahelyteremtés kialakítását is jelenti. Nem véletlen, hogy a nemzeti fejlesztési tervben megjelenő operatív programot is

agrár- és vidékfejlesztési operatív programnak hívjuk.

R.: A mezőgazdasági termelést az Európai Unióban úgynevezett kvóták szabályozzák. Mi történik abban az esetben, ha Magyarországon valamilyen előre kiszámíthatatlan okból duplájára nő például a tejfogyasztás? Ihatunk annyi itthon termelt tejet, amennyit akarunk, vagy ezt nem tehetjük meg?

I. A.: A termelési kvótákat az Európai Unió ellenőrzi. Termelhetünk ennél többet, csak a fölös termeléshez nem kapjuk meg az európai uniós támogatást. Egy bizonyos szint után pedig azt fogják mondani, hogy tessék a termelést csökkenteni. Egyelőre azonban a magyar mezőgazdaságot nem ez a veszély fenyegeti, hanem az, hogy a megállapított kvótákat sem fogjuk tudni kihasználni. Kérdés az is, hogy azokon a területeken, ahol nincsenek kvóták, ahol nem érvényesül a közös mezőgazdasági politika, mint a csirke, a legtöbb gyümölcs és zöldségféle, hogyan tudunk versenyezni.

Azt elég jól látjuk, hogy például a gabonatermelők, ebbe a kukoricát is beleértjük, vagy a szarvasmarha-termelők, részben a dohánytermelők vagy a cukortermelők jobb helyzetbe fognak kerülni. A sertés és a baromfi esetében ellenkező folyamat mehet végbe. Tehát itt igen jelentős átalakulások következnek be, és ez nem kizárólag gazdasági szerkezet kérdése, ez tudati hozzáállás kérdése. Megmondom őszintén, tíz év óta igazában nem értek egy dolgot. A magyar társadalom rendkívül rugalmasan, igen nagy áldozatok árán, igen sokszor idegi, egészségi áldozatok árán, messze nem csak gazdasági áldozatokat vállalva, tulajdonképpen minden részében meg tudott újulni tíz év alatt. Mindent tette egy olyan helyzetben, amikor 1989-ben a „0” óránál senki nem tudta azt, hogy merre megyünk, mit fogunk elérni, csak azt, hogy ami eddig volt, az úgy nem megy tovább. Most a helyzet ennél sokkal világo-

sabb. 80-90 százalékban előre jelezhető, hogy mi fog történni. Mégis úgy látom, hogy a társadalom erre kevésbé van felkészítve, mint tudatilag fel volt készülve az abszolút bizonytalan jövőre.

Itt különös élességgel jelenik meg a tudósok, a politikusok, a pártpolitikusok felelőssége. Mert az, hogy mennyire hatékonyan tudom kihasználni a lehetőségeket, az attól függ, hogy hogyan tudom mozgósítani a társadalmat. Ha a társadalomnak vagy akár csak bizonyos részének állandóan azt mondom, hogy úgysem fog sikerülni, téged úgyis kiszákmányolnak, veled úgyis ki fognak szűrni, csak ígérnek valamit, aztán pont az ellenkezője lesz, ezért aztán inkább ne csinálj semmit, nos ez nem növeli sem az alkalmazkodási, sem a versenyképességet. Ezzel a mentalitással nem lehet előre jutni a XXI. században, sem az unión belül, sem az unión kívül.

V. J.: A mezőgazdasági termelők létszáma 6,7 százalék volt 1997-ben, most valahol 5-6 százalék körül vagyunk, és öt-tíz éven belül három százalék alá fog csökkenni a kizárólag mezőgazdaságból élő magyar munkaképes korú lakosság aránya. Tehát pontosan tudjuk, hogy milyen létszám az, akiknek más elfoglaltság után kell nézniük.

R.: De ezt öt vagy tíz évvel ezelőtt is tudtuk.

V. J.: Pontosán erről van szó. Itt van az a politikai és közéleti politikai felelősség, amiről volt már szó ebben a beszélgetésben. Az eddigi felelősséget majd nyilván a történelem el fogja bírálni. Most viszont jó lenne, ha közéletünk keményen számon kérné önmagától, valamint a jelenleg irányító politikusi és közigazgatási kartól a megfelelő megoldási variánsokat. Ha pontosan látjuk, hogy milyen arányban fog ez a népesség a szükségszerű szerkezetváltás során átmenni más területekre, akkor hogyan tudjuk ezt a szerkezetváltást a lehető leghatékonyabbá tenni. És még egy nagyon fontos dolog:

egyedül nem megy! Miközben kiderül, hogy bizonyos politikai erők kizárólag az egyéni gazdálkodók előnyeit próbálják hangoztatni, aközben az Európai Unió mást sem tesz, csak keményen támogatja ezeknek az egyéni vállalkozóknak az összefogását. Hiszen a korábbi évtizedekben Magyarország képes volt fejlett integrációs láncokat kialakítani, amelyek nem egyszerűen a nyersanyagtermelésre, hanem a magasán feldolgozott élelmiszeripari és ipari termékek előállítására optimalizálták a termelést. Volt ilyen tapasztalatunk, de ezt a korszerű és integrált termelési rendszert többek között a kárpótlással és egyéb átpolitizált döntésekkel szó szerint leromboltuk.

Most, több mint egy évtizeddel később, ismét adódik lehetőség arra, hogy ezek a nagy integrációk újraéledjenek. Ráadásul az Európai Unió kifejezetten támogatja a termelőknek a magasabb feldolgozási szint elérésére irányuló együttműködését. Ezeket a lehetőségeket maximálisan ki kell használni. Nagyrészt ez a nagy szerkezetváltási kérdés fogja eldönteni, hogy a magyar vidék milyen hatékonysággal tudja az európai uniós lehetőségeket kihasználni.

R.: Inotai úr, az előbb szóba hozta az 1989-90-es éveket. Én akkoriban azon gondolkodtam, hogyha még valamilyen módon gazdaságilag közeledni fogunk Európához, azt abból fogjuk észre venni, hogy Münchenben, Bécsben és Budapesten nagyjából ugyanannyiba fog kerülni a kenyér. Nem gondoltam azt, hogy Münchenben és Bécsben számos termék olcsóbb lehet, mint nálunk. Vajon nem számíthatunk-e az árak további emelkedésére, ha tagjai leszünk az Európai Uniónak?

I. A.: Ez egy összetett kérdés. Egészében véve nem, illetőleg, ha vannak áremelések, azok az esetek túlnyomó többségében nem az uniós tagság következményeként jelennek meg. Ellenkezőleg, az uniós tagság eredmé-

nyeként kifejezett árcsökkentő hatások érvényesülnek. Először is erősödik a verseny, és a kínált javaknak és szolgáltatásoknak van egy adott keresleti korlátjuk, hogy mennyit tud a magyar fogyasztó elkölteni a jövedelméből és a megtakarított pénzéből az adott termékekre. Tehát, ha valaki el akarja adni a termékét, akkor kénytelen lemenni az árral olyan szintre, ahol ez eladható. A másik árcsökkentő tényezőt a közös külső vámok átvétele jelenti. Ezek pedig az esetek túlnyomó többségében a magyar vámoknál alacsonyabbak, ami önmagában árcsökkenést eredményez. Hogy ez a fogyasztók szintjén jelenik-e meg, avagy az importőr, esetleg a kereskedő szintjén, ez belső elosztás kérdése. Az arányokat nem tudom megmondani, de valahol az árcsökkentő hatás megjelenik.

Ezzel szemben áremelő hatása van néhány termék esetében a forgalmi adó emelésének. Az Európai Unió megköveteli azt, hogy például nem tartható a nulla százalékos adókulcs, illetőleg megállapodás született a csatlakozási tárgyalások során bizonyos ÁFA-kulcsok emelésére, döntően tizenkettőről tizenöt százalékra. Ezek nagyjából egymást kiegyenlítő tényezők, ebből nincs nagy áremelés.

Igazán jelentős és a lakosság egészét érintő áremelések ott várhatók, ahol az elmúlt években – különböző, de nagyrészt (párt)politikai és „népszerűségi” okok miatt – elhalasztottuk az árak emelését, a fokozatos hozzáigazítást a nemzetközi árakhoz éppúgy, mint a korábban kötött szerződésekben vállalt kötelezettségek teljesítését. Természetesen elsősorban az energiaárakról van szó. Ezt a mulasztást előbb-utóbb egy lépésben, egy vagy két nagy ugrásban kell megtenni. A társadalom tudati felkészítése szempontjából rendkívül fontos lenne ezeknek a dolgoknak a világos elmagyarázása, akárcsak annak a kérdésnek a megvilágítása, hogy miért lehet Brüsszelt okolni, és miért nem. Mi az, ami a csatlakozás következménye, és

mi az, ami saját mulasztásunk, az elmúlt években követett helytelen gazdaságpolitika folyománya.

Ezzel kapcsolatban külön figyelmet érdemel az a széles körben felkapott nézet – és sajnálatos módon ennek fő propagálói saját magyar köreinkből kerülnek ki –, miszerint hirtelen csökken a magyar versenyképesség. A versenyképesség nem olyan dolog, amely az egyik nap még van, a másik nap pedig elveszett. Ez egy több éves folyamat eredménye, a belpolitikai hibák halmozásának a következménye, amiért több kormány is felelős lehet. De azt nem lehet mondani, hogy tegnap még minden jó volt, és ma kiszorultunk minden nemzetközi piacról. Ilyen „sebesség” egyébként fordítva, a versenyképesség növekedésének periódusában sincs!

V. J.: Mikor elindultunk a rendszerváltás után, Magyarország energiaszámlája Oroszországgal szemben durván évi egymilliárd dollár volt. Mára ezt „sikerült” feltornáznunk kettőmilliárd dollárra, mégpedig úgy, hogy nincs a magyar exportban megjelenő ellentételezés. Ez az összeg akkora, mint a magyar gazdaság külföldi tőkevonzó képessége az elmúlt években. Ha az energiaszámlánkat radikálisan át tudnánk alakítani, csökkenteni tudnánk a fajlagos energiafelhasználást, és az exportban ellentételezést tudnánk biztosítani, immáron az európai uniós exporttámogatási lehetőségeket figyelembe véve az orosz térségben, akkor a mainál sokkal egészségesebb tőkeegyensúlyok alakulhatnak ki, és az energiaszámla egészen másképpen hathatna a magyar gazdaságra, ezen keresztül pedig a magyar átlagfogyasztó életszínvonalára is.

R.: Az egyensúly része az is, hogy aki akar, az tudjon munkát vállalni, márpedig ezt az unióban elvileg szabadon megteheti bárki, bárhol. Ez a szabadság azonban nekünk nem adatik meg azonnal. Nyilvánvalóan azért, mert a régi tagországok tartanak a lökésszerűen beáramló olcsó munkaerőtől és annak

hatásaitól. De egyáltalán kik lehetnek azok a magyar állampolgárok, akik eséllyel kereshetnek munkát Nyugat-Európában?

V. J.: 2000-től tudjuk saját tapasztalatunkból, hogy véget ért a magyar munkaerőpiac „aranykora”. Megszűnt az az időszak, amikor bárhol és bármire képzett vagy könnyen átképezhető munkát lehetett találni Magyarországon. A jól képzett munkaerő jelentős része aktívan részt vett az átalakulási folyamatban, éppúgy mint az európai uniós piac kihasználásában. 2004 májusától kezdve az uniós munkaerőpiac csak fokozatosan szabadul fel, de a német és az osztrák piacot, amely iránt a legnagyobb a magyar munkaerő potenciális érdeklődése, hosszabb ideig jelentős korlátozások jellemzik.

Eközben az igazi kérdés az, hogy az európai uniós tagállam Magyarországon egyszerre lesz jelen az esetenként akár kilencven-százalékos munkanélküliség az országhatár melletti kisfalvakban, miközben már nemcsak Közép-Magyarországon és Nyugat-Magyarországon, de Délkelet-Magyarországon is a tőkevonzás legnagyobb korlátját az jelenti, hogy a jelenlegi szakképzési rendszer nem tudja biztosítani a szükséges munkaerőt.

R.: De amíg sokszor annyi az egyetemet elkezdő fiatal, mint amennyien mondjuk szakmunkásképzőben kezdenek, mint ahogy ez ebben a tanévben is így volt, addig ebben nagy változást nem lehet várni.

V. J.: Ha mi komolyan vesszük, hogy XXI. századi gazdaságot szeretnénk építeni, akkor vegyük figyelembe, hogy Írországból a huszonéves korosztály 70 százaléka felsőfokú képzettséget szerez, mert egyébként nem tudna részt venni a tudásalapú gazdaságban. Magyarországon megint csak érvényesül(t) a különidejűség. Nekünk egyszerre kell biztosítani, hogy a szakmunkás, a középvezető, a technikus gárda megfelelő képzettségét és képzettségét biztosítsa szakképzési rendszerünk,

és emellett fenn kell tudnunk tartani hatékony felsőfokú képzési rendszerünket.

R.: Ha a kihívásokról beszélgetünk, akkor ez az.

V. J.: Abszolút az. Ez egy olyan feladat, amit akár úgy is nevezhetnénk, hogy a tudásalapú társadalomra való áttérés igazi folyamata. A XX. század eleji Magyarországon egy Eötvös és egy Klébersberg által levezényelt iskolareformmal iskolázatlan, paraszti Magyarországot sikerült beemelni a XX. századba. Ezt elfelejtjük, miközben csak az oktatási rendszer „felső végét” emlegetjük, amely Nobel-díjasokat „termelt ki”. Pedig az igazi nagy teljesítmény az volt, hogy a magyar oktatási rendszer megteremtette a hatosztályos iskolát, és ezzel a XX. század számára teljesen elfogadható képzettségű munkaerőt állított elő.

A nagy kérdés tehát az, hogy a XXI. század elején ezt a fajta, teljesen átfogó képzési reformot – és most már tudatosan nem iskolareformot említek – képesek vagyunk-e, és ha igen milyen gyorsan megvalósítani. A másik nagy kérdés pedig az, hogy miből és hogyan fogjuk ezt finanszírozni.

R.: A pedagógusoktól a banki alkalmazottakig, a közlekedési rendőröktől a fodrászokig, rengeteg ember életében alig jelent majd közvetlen változást Magyarország uniós tagsága. Egyes technikai jellegű feladatokat, így például a származási bizonylatolást, vagy az uniós adószámot el kell majd intézni annak, akinek ez a közvetlen dolga lesz. De megbecsülhető-e egyáltalán az, hogy hányan lesznek közvetlen kapcsolatban az uniós ügyekkel Magyarországon? Képletesen hányan viszik majd a vállukon a csatlakozást, a tagságot?

I. A.: A gazdaság jelentős része – és ez messze nem kizárólag a nálunk termelő multinacionális cégeket jelenti – ezernyi szállal épült be az európai termelési, szolgáltatási folyamatba. Két területen várok változást,

amire fel kell készülnünk. Az egyik az, hogy csatlakozásunk után megerősödik a szolgáltató szektorban a verseny, tehát az európai uniós tagállamokból nem annyira az árutermelő ágazat igyekszik majd további piacokat szerezni, hanem a szolgáltató szektor, amely kihasználja azt a tényt is, hogy Magyarország része lesz az egységes európai belső piacnak. A másik változást abban látom, hogy fel fog erősödni a kis- és középvállalatok mozgása Nyugat-Európából felénk, és némi késéssel – reményeink szerint – tőlünk is a másik irányba.

Amikor arról beszélünk, hogy a magyar kis- és középvállalati szektor hogyan állhatja meg a helyét az integrációban, és mennyiben lehet a tagság vesztese, akkor nagyon óvatosan célszerű fogalmazni. Ez a szektor ugyanis rendkívül sokrétű. Vannak olyan elemei, amelyek kezdettől fogva kiválóan működnek a nemzetközi porondon, és semmi bajuk nem lesz. Sőt, tízmilliós ország helyett kapnak egy négyszázötven milliós piacot. Aki pedig tízmilliós piacon megtalálta a piaci réseket, arról nehezen tudom elképzelni, hogy egy négyszázötven millióson ne találja meg.

Vannak olyan vállalatok, amelyek szorosan együtt dolgoznak multinacionális vállalatokkal, vannak olyanok, amelyek olyan szolgáltatásokat vagy termelést folytatnak, amelyre az uniós tagságnak közvetlenül nem lesz hatása. És lesznek olyanok, akiket az uniós csatlakozás fájóan fog érinteni.

Nem szabad megint pánikot kelteni, mert azzal nem mozgósítok, hanem leszerellek. Ha leszerellek, akkor nem esélyt teremtek, hanem hátrányt növelek. És még egy dolog. Magyarország most ér el abba a fázisba, amikor uniós tagság nélkül is végbe kell mennie a tőkekoncentrációs folyamatnak a termelésben. Pontosan azért, hogy versenyképességünket tovább tudjuk emelni. Ez az unió nélkül is végbemenne. Az uniós tagság azonban növeli ennek a tőkekoncentrációs

folyamatnak az esélyeit, a lehetséges veszteségeit pedig csökkenti. Az azonban nem lesz tartható, hogy mintegy hétszáz ezer működő magyar vállalkozás egy tízmilliós országban önállóan, atomizáltan, individualista módon, mindenfajta kooperáció és hálózati kapcsolódás nélkül fennmaradjon. Ezért itt igen jelentős átalakulásra kerül sor. Tudatosítani azt kellene a társadalomban, hogy mi az, ami az Európai Unió hatásában jön létre, mi az, ami az elszalasztott lehetőségeinknek az időbeli késéssel megjelenő következménye, mi az, ami objektív folyamatok eredménye, vagyis bármilyen körülmények között is érvényesülne, és végül mi az, ami a globális folyamatokból eredeztethető. Ezeknek a megkülönböztetése néha szakmailag is nagyon nehéz, mert a különböző folyamatok és jelenségek időben és térben egymásra rakodnak, az egyes emberek és közösségek különböző hatásoknak vannak kitéve. De meg kell próbálni, mert csak a társadalommal való párbeszéd teszi lehetővé, hogy versenyképes Magyarország jöjjön létre.

A versenyképesség nem gazdasági kategória, hanem nagymértékben társadalmi és tudati kategória a XXI. században.

R.: Műsorunk címével, mivel nincs igazán magyar megfelelője, szándékosan használtuk a nem túl szép idegen szót, az integrációt, ami többet jelent, mint a csatlakozás egyszeri aktusa, hiszen az eredményes, szerves beépülést fejezi ki egy már létező rendszerbe. Mikor mondhatjuk el majd, hogy európai integrációnk sikeres volt?

V. J.: Akkor, hogy ha végre nem arról beszélünk, hogy hogyan megyünk Európába, hanem teljesen természetessé válik, hogy mi itt élünk a saját otthonunkban, és a saját otthonunkat Európa szerves részeként kezeljük. Ha ez a tudati váltás a mindennapjainkban megtörténik, akkor sikeresen integrálódunk.

I. A.: Ez egy hosszabb folyamat lesz. Remélem, nem olyan hosszú és nem olyan ellent-

mondásos, mint Spanyolországban, ahol öt évvel a csatlakozás után egy nemzetközi cég végzett egy felmérést arról, hogyan érzik magukat a spanyolok. Az általános válasz az volt, hogy nem tudjuk, hogy európaiabbak lettünk-e az elmúlt öt évben, de hogy kevésbé vagyunk spanyolok, az látszik. Én azt szeretném, hogy európaiságban és magyarságban egyaránt megtaláljuk saját magunkat. Ne veszítsük el identitásunkat, de az európai identitás minden magyar állampolgár mentalitásának, viselkedésének, tevékenységének váljék szerves részévé. Legyünk büszkék arra, hogy magyarok vagyunk, mert Európa is büszke lesz ránk akkor, ha sikeres Magyarországot lát tagjai sorában.

R.: Megköszönjük vendégeinknek, Inotai Andrásnak, a Magyar Tudományos Akadémia Világgazdasági Kutatóintézete igazgatójának és Veress Józsefnek, a Nemzeti Fejlesztési Hivatal tanácsadójának, hogy elfogadták meghívásunkat – hallgatóinknak pedig a figyelmet, amellyel követték műsorunkat.

* * * * *